

SOKFÉLE.

67. Szám. Béts. Augustus 20-dikán. (15) 1833

Emlékeztető Jegyzetek.

A u g u s t u s.

17 Aug. — 1513. Guinegatte mellett a' sarkantyú ütközet (Journée des Esperons) mellyben a' Frantzia Nemesség nagyobb hasznát vette a' sarkantyúknak mint a' kardoknak. — 1572. A' Párisi mennyegző, de az irtóztató vérontás csak 24-kén éjjel történt. — 1786 † Második Fridrik porosz Király „welchen Wahrheit den Grossen, Abgötterei den Einzigen nennt.“ Rottek.

Der grosse Mann — er schläft nun längst im Grabe!

Doch — — — — —

Borussia wahrt sich treu, was sie besessen;

Ihr Heldenschwert — es ist der Feinde Schrecken,

Den Lorbeer sieht man ihre Stirne decken,

Mit jedem Land der Erde darf sich messen

An Stärke wie an hoher Bildung Ruhme

Die schöner stets emporgeblühte Blume.

Ortlepp.

18 Aug. — 1783 † Kennicott Benjamin ama híres Oxfordi Theologus.

19 Aug. — 1691. Badeni Lajos Szalánkemen mellett egy véres hartz után elfoglalja az egész táborn. A' Törökök 25,000 holtat hagyván magok után futásnak erednek. — 1793 † Pesten Makó Pál Apát, először Prof. Nagy Szombathban azután a' Bétsi Universitasban. Irományait nézd: Archiv 1830. Nr. 82. — 1831 † Skultety László életének 96-dik hadi szolgálatjának 81 eszt-ben.

20 Aug. — 1390 † Rottensteini Zöller Konrád a' Német Rend Nagymestere kinek választásától fogva a' lovagok Kreuzherren vagy Deutsche Heeren-nek nevezték magukat Ordensbrüder helyett. — 1566. Sziget. A' Törökök az Ó városban vannak már. A' legvastagabb tölgyfák, képzelhetetlen sokaságban földdel megtöltött kasok, 's Magyar Országból, 's a' török földről össze hordott gyapju tsnála utat keresztül a' posványon az Ó-várhoz 's a' Jánitsárok a' gyapjuzsákókat tornyozák fel, hogy onnan lövöldözhessék a' várbeliket. Hét helyen rontának belé az Ó-városba a' Törökök. Zrinyi jelen

Toldalék a' M. Kurirhoz.

67 (15)

vala 's szabdalta az Ellen Nagyjait. De a' Magyarok közül is sokan hullottak el. Botos Péter, Deák Balás, Bosnyák Márton, Györi Mátyás, Szecsödi Máté küzdve veszének. Zrinyi és a' kik megmaradának a' várba vonák magokat. — Ali Pordhuk elesik. Egy álgyu golyó elsodrotta állat szakálával.

Magyaricae Linguae Lexicon critico-etymologicum
etc. studio et opera Gregorii Dankovszky.

(Folytatás.)

Az A betűn kezdődő Szókat és azoknak honnan lett származásokat előszámlálván a' tudós Szerző, ezen végjegyzéssel rekeszti bé az A' betűt. „Videmus in hac collectione primitiva esse Magyarica 40; slavica 59; graeco-slavica 13; graeca 10; italica 6; germanica 3; latinum 1; itaque 92 primitiva vocabula, peregrina, — atque adeo Magyarica primitiva ad peregrina heic se habent ut unum ad duo.“ Az az: van az A betűben 132 egyes v. kezdeti szó (primitivum); ezek közül tsak 40 magyar eredetű, a' többi, ú. m. 92 idegen származású, mert 59 sláv; 13 görög-sláv; 10 görög; 6 olasz, 3 német, 1 a' deák nyelvből vétetett, 's e' szerint kétannyinál is több az idegen, mint az igaz magyar eredetű szó, tsak az A betűben! Minthogy pedig feljebb a' 12-dik lapon ezt írja a' tudós Szerző: „An inter vocabula, quae nos pro magyarcis habemus non sint *nonnulla*, arabica, persica, (ide kelle vala még tenni legalább e' kettőt: hebraica, turcica) aliis disquirendum relinquimus.“ — Fel lehet tenni, hogy a' magyarok, minthogy az ő nyelvek orientalis structurájú, az az: napkeleti alkatású, talám még többet vehettek a' nevezett napkeleti nemzetektől *) , mint a'

*) Minthogy „*nonnulla*“ itt is azt fogja tenni a' mit a' Praefationban a' 6-dik lapon tesz, a' hol ez mondatik: „*nonnulla* Sla-

kikkel regénten, hihető, szomszédságban 's szoros öszveköttetésben élhettek; a' miből nyilván kitetszenék, hogy a' Magyaroknak eredetiképpen nyelvek sem volt, hanem tsak úgy szedték azt öszve, 's olyan módon mint a' zsidók az egyiptomiaktól, mint szomszédjaiktól, elbujdosásokkor a' sok ezüst 's arany edényeket, Mos. II. 11. v. 2. a' mihez ma is értenek.

A' feljebb felhozott állításából a' tudós Szerzőnek látjuk, melly természetes és bölts kívánsága tehát az a' magyar nemzetnek, hogy a' Slávok tanuljanak meg M. országban magyarul 's ez legyen a' közönséges nemzeti nyelv, nem pedig a' Magyar tanulja a' sláv nyelvet; mert hiszen a' slávoknak már p. o. az A betűben tsak 40 magyar szót kell megtanulniok, mivel két harmad részét úgy is értik, mint tulajdon nyelvek szavait. — És már ezen tekintetben igaz 's be is telyesedhetik a' tzímlapon kitett állítás: „Slavis imprimis linguae Magyaricae addiscendae cupidus liber perutilis“ mert a' 76 és 77-dik lapon külön is felszámoltatnak, sőt deákul és németül meg is magyaráztatnak „Magyarica Primitiva. Magyarische Stammwörter“ rubrika alatt, azon 40 eredeti magyar szók az A betűben, melyeket a' Slávok abból könnyű szerrel meg tanulhatnak, 's hozzájok adván még azt az egynehány görög-ből, olaszból, németből 's deákból vett szót, egy pár nap alatt, minden A betűn kezdődő szót megtanulhatnak; 's így a' többi betűn kezdődő magyar szókat is a' legrövidebb idő alatt.

vorum vocabula ad linguam Magyarorum sunt transplantatae
ez a' *nonnulla* itt *plurima*, *major pars* jelentésű, mert hiszen tsak az A betűn kezdődő szók közül 59 van a' Slav-ból véve, magyar pedig tsak 40 van. Ezen szóra támaszkodva is bátran állíthatjuk: hogy talán meg többet vehettünk napkeleti nemzetek nyelvekből, 's a' t.

De minekelötte a' magyar nyelv eredetéről itten közlött állítások értéket voltaképpen vizsgálat alá vehetnök, 's egyszersmind azt az álló pontot is igyekeznénk felkeresni és kitűzni, a' mellyből kellene gondolatunk szerint kiindulni annak, a' ki a' magyar nyelvnek eredete és szavai származásának megállapítása körül akar sikeresen munkálkodni: lássunk most röviden, a' hely szűk volta miatt, tsak egy két példát, az idegen nyelvekből származtatott szókából:

Graeca primitiva:

Andalgani, andalogni (*ἐνθεολογεῖν*) in deo, in rebus divinis cogitatione versari, meditatione immergi.

Én nem merném ráfogni, hogy ez a' göröböl jött és azt tegye, a' mit a' deák magyarázat, az az: hogy a' theologusok, mikor *in deo et in rebus divinis cogitatione versantur, meditatione immerguntur*, — akkor: andalognak, mert e' szerint „*το ἐνθεολογεῖν*“ i. e. a' theologia, nem lenne egyéb mint: = andalgás; a' theologus = andalgó. Külömben a' sokféle theologia nemei közt lehet talám olyan is, a' mellyre éppen ez a' nevezet pászol. — Így ma holnap annyi magyar szavunk leszsz a' Theologia kitételére, a' mennyiféle maga ez a' tudomány. — Közelebb is nyerünk egy új elnevezését a' theológiának *Tuppy Jó'sef* úr által, ki magát a' Kassán 1833-ban kiadott *Keresztyén Hittudomány* névű munkájában *Istenészmény*' Jelelt-jének (*Theologiae Candidatus*) nevezi. Itt hát a' theologus = istenész, ad formam: kertész, méhész, tehenész, ökrész, etc. a' theologia pedig istenészmény, ad formám . . ? de nints sem kertészmény, sem méhészmény, hanem talám e' szerint majd leszsz az is.

Avas (*αῦος*) cariosus, aridus, vetustus, rancidus. Hogy ez a' görög szó: siccus, és aridus jelentésű, azt tudtam: de a' többi p. o. *vetustus* és *rancidus* talám

tsak a magyar *avas* jelentését akarja itt kifejezni. — Mert vetustus, úgy tetszik *ἀρχαῖος*; rancidus pedig *ταργός*. — Én tehát azt tartanám, hogy az *avas*, az ó-tól származik, mint a hó-tól a havas, tó-tól a tavas, 's így *avas* ezt teszi: megtetszik rajta hogy ó, vagy az ó-ság, hövségében van az ó-ságnak, vagy nagyon is ó, = *avas*.

Lássunk egy más szót is, melly a' deákból eredt.

Latina Primitiva. Lateinische Stammwörter.

Ezen többet ígérő rubrika alatt tsak egy szót találunk, úgy mint: Ásétani, ásítani, ásétni, ásítani, (oscitare, den Mund aufsperrn, gähnen.)

Mintha látnám (videor mihi videre) miként mosolyognak majd némely hazámiai a' hajusz alól, midőn ezt olvasván, erre fakadnak: „Bizony reandes dolog, hogy a' Magyarok még ásítani sem tudtak mind addig, mig deákul nem tanultak!“ — Jah! ha a' többség dönti el mai szokás szerént a' dolgot; azt tartom, többen ásítottak a' holt deák nyelv tanulása közben, mint nem, 's így legkönnyebben is rászokhatott a' többség az ásításra: következésképpen tsakugyan a' deák nyelv miatt, vagy — *ból, mellett* vagy *szerént* oscitáltak = ásítottak legtöbbet a' mi Magyarjaink; és így *ásítani* az *oscitare*ből vette eredetét, — annál inkább, mert, a' mint tudva van, az ásítás elragad, mint valamelly ragadó nyavalya. — Mi tsuda, tehát, ha az *oscitare*-ből, — kivált ha a' tanítók oscitálva tanították nekünk a' deák nyelvet, — az *oscitatio ásító* formában ragadt el reánk, 's jött be a' nyelvünkbe.

Minckutánna már ennek elhitélen általestünk, nem lehet nem álmélnodnunk azon, hogy ugyan mi módon suhant el a' tudós Szerző figyeleme elől az *azután* szó, mellyet ő az az magyar eredetű primitivumtól származtat: hiszen sokkal inkább származha-

tott az mind hangzása mind alkattatása tekintetéből a' német alšdann-tól, mint az ásítni a' deák oscitare-ból. — *Azután, osztán*; újabb vagyis némelly ifjabb írók szerént *asztán, aztán*, nyilván a' német, alšdann-ból eredtek.“ Sőt többet mondok ez az articulus és demonstr. pronomen *az*, nem egyéb, mint a' német *daš*; az *ez* pedig a' *diešeš* vagy *deš*.

Így nem megy; más oldalról kell a' dolgot vizsgálnunk, és megállított principiumok szerént rostálgatnunk, hogy az igazsághoz közelithessünk.

De míg' ezt tehetnénk, a' Praefatioból itt még tsak ezeket jegyezzük ki.

A' 3-lapon. „Magyarorum patres boreales Caucasi campos inhabitabant,“ az az: ott is jártak, vagy múltak.

A' 7-ken. „Praesens linguae Magyaricae critico-etymologicum Lexicon duplicem scopum prae se fert.

Criticum, quo declaratur, quid Magyari *de sua avita Caucasia dialecto* adhuc teneant, et quid peregrini in suam linguam adoptarint, *philologorum examini substernitur.*“ — Rendes! tehát a' magyar nyelv *tsak Caucasusi dialectus!* Szeretnénk tudni, hogy hívták a' *Caucasus borealis campusai* körül azt *az orientalis törzsök nemzetet*, a' mellytől a' Magyarok nyelveknek napkeleti alkatását költsönözhatték? 's a' mellynek azután hijánosságait a' Slav eredetű nyelvekből foltozták ki; mert így majd egy valamelyik „*philologus firmo pede investigare poterit, ad quam gentem Magyari linguae suae ratione sint referendū*“ (8-dik lap) mivel megtanulta itt a' philologus, hogy a' magyar nyelv *Caucasusi dialectus.* — Én részemről azért bátorzkodtam itt a' dologhoz hozzá szólni, mivel feljebb ez mondaték: „*philologorum examini sub-*

sternitur;“ noha én magamat tsak — a' philologusok sarágjába felvétetett — adeptusnak tartom.

(Folytatása következik.)

S z a j k ó.

A' vámszedő egy, szajkót tartott, melly tsendes figyelmettségében e' három szókat „megállj, — fizess, — fogd meg!“ igen jól megtanulta, 's közbe közbe oda mondván még a' minden szajkók kedves „lotyó“-ját, sok átsorgót megnevettetett. A' meseiró, ki nem mindég azon nevet, vagy gondolkozik, a' min a' nép, egykor Fáyként épen a' vámszedés titkát akará kitanulni, mikor egy nagy komondor fog vitsoritva szaladt a' hidnak, hogy azon ált' ügessen. Minden félre ugrott, maga a' vámszedő is; de a' kalitkájában bátor szajkó tele torokkal kiáltozá egymás után a' betanúlt „megállj, — fizess, — 's fogd meg“-ct. A' nép katzaggott; a' meseiró pedig nem állhatta meg, hogy a' pseudo-vámszedő fülébe lejendő útasításúl ezt ne súgja:

Jó szajkó! nálunk a' kutyának réven, vámon privilegiuma van.

P i l u l á k.

1. „Hát hogy aludt kegyed a' pilulák után?“ kérdé az orvos betegjét. Köszönöm kérdését kedves Doktor úr! én tsak aludtam volna, de a' feleségemnek bezzeg egy órányi nyugta sem vólt, felelt a' két oldalról *patients*. Én fáztam, ő pedig nagy forróságról panaszkodott. — „Hm, hm! — így az orvos, — már itt tsak a' Homoeopathia segíthet.“

2. A' ki rókáknak a' tsalás, farkasoknak a' ragadozás, medvéknek a' talpnyalás ellen beszéll, vagy

bivalyokat tisztaságra, szamarakat böltsességre, nyúlakat vitéz bátorságra, akar indítani szavával: bátran kezdheti beszédét azon, a' min kezdi Seneca egy könyvét: „Scribere de *clementia Nero Caesar!* institui.“

A p r ó s á g.

Valódi vaktól — úgymond egy reform barátja — nem lehet kívánni, hogy lásson, de látni nem akarni, 's a' világgal azt akarni elhíttetni, hogy azért van éjjszaka mivel tulajdon elménk homályos, Strutz madári fogás, melly ha üldöztetik fejét homok alá dugja, hogy üldözői őt ne lássák.

Tek. K. J. Úrhoz; ezen szavaira:

„Nézzd meg, Barátom! már kész siromat.“

Tsak azt ne kérd, hogy én sírboltodat
 Meg nézzem, a' míg hév melyünkbe élsz.
 Szép tetteid ki vityák emléksobrodat
 'S minden szobroknál fényesb Hiredet.
 El nem halandó. A' halláadó
 Maradék örömkönyezve éledez
 Te általad is, mint éled a' jelenkor,
 A' nagy' 's ditső' Aeonja, melly
 Szülendi majd a' fényesb Tetteket
 'S a' szebb Hazát szép Hunniánkban.

B.

R e j t e t t s z o.

Várnak védőfala, 's várasnak sántza,
 Fő, kalapáts füle, 's bárdodnak háta
 Lappang egészben; munkádnak rúgója
 Két végső; fején a' 's megfordítva
 Fondorkodásnak termékeny anyyo.